

TEMA: SPRÅKUTVECKLING

Barns talspråkutveckling

- en komplex och mångfacetterad process

Under småbarnsåren utvecklas den språkliga kommunikationsförmågan snabbt, och miljön har stor betydelse för språkutvecklingen. Det är dock först vid 2-årsåldern som barnet visar tecken på att ha uppfattat språkets grundläggande kombinatoriska principer.

Från att initialt ha styrts av anatomiska och fysiologiska förutsättningar kommer talspråkutvecklingen tidigt att domineras av samspelet mellan barnet och barnets miljö. Utan en fonetisk/lingvistisk teori är det svårt att avgöra om ett atypiskt utvecklingsmönster är tecken på patologisk avvikelse eller kan förklaras utifrån barns anatomiska och fysiologiska drag, val av språkliga strategier eller miljö.

Vägen till ett utvecklat språk

Samtidigt som barn vid 6-7 månaders ålder kan börja säga "mamma" eller "pappa" börjar barnet rikta sin uppmärksamhet på vokaler i modersmålet (1). Från början är "orden" bara fonetiska tillfälligheter som uppstår när en öppen vokal avbryts med en total ocklusion. Om ocklusionen ligger vid läpparna blir konsonanterna "m" eller "p". Så småningom kommer barnet associera vissa ljudsekvenser med det som vuxna refererar till. Trots det är dessa yttranden ännu inte "ord" med samma innebörd som för vuxna.

Flera experimentella studier har visat att barn vid 8-10 månaders ålder kan koppla ihop återkommande ord/ljudsekvenser med ett specifikt objekt som samtidigt visas, trots att de själva inte kan uttala talljuden som ingår (2). Vad gäller barnets egen produktion av talljud är de första konsonant-vokal-kombinationerna starkt artikulatoriskt kopplade genom motoriska synergier – bilabiala konsonanter följs ofta av en öppen vokal [pa, ma], medan dentoalveolara konsonanter följs av slutna vokaler [ti]. De upprepade stavelsejollret, då barnet "övar på" de

enskilda stavelsernas artikulatoriska rörelser, följs så småningom av friare kombinationer av vokaler och konsonanter. Detta joller kräver en betydligt mer avancerad motorisk kontroll, vilket krävs för att så småningom bli en kompetent talare. Fram till ca 18 månaders ålder innehåller barnets joller långa talljudsekvenser, som starkt påminner om det omgivande språket. (3, 4)

Snabb utveckling under småbarnsåren

Barn som uttalar enstaka ord eller talljudsekvenser, som förstås av omgivningen, visar klara tecken på kontroll över det talade språkets referentiella funktion. Detta är en förutsättning för vidare lingvistisk utveckling. Det innebär dock inte att barnet behärskar språkets underliggande obegränsade symboliska funktion. Det är först vid 18-24 levnadsmånader som barnet genom två-ordsmeningar, visar tecken på att ha upptäckt språkets fundamentala kombinatoriska principer.

Under småbarnsåren utvecklas den språkliga kommunikationsförmågan snabbt i samspel med andra aktörer. Miljön har stor betydelse för språkutvecklingen. Så kan en adekvat anpassning till den omgivande språkliga miljön missförstås helt i en annan social kontext.

Ett vanligt förekommande uttalsfel hos 2-3 åringar är att s-ljudet uttalas som "t". Detta är en konsekvens av att barnet ännu inte har tillräckligt finmotorisk kontroll för att kunna åstadkomma den kritiska aerodynamiska och artikulatoriska balans som krävs för att producera en frikativa. Barnet kan inte forma tungspetsen så att en smal luftkanal skapas samtidigt som tryckfallet över kanalen justeras för att få rätt lufthastighet genom springan. Ytterligare ett mönster hos 3-åringar med typisk språkutveckling är överges-ter då t ex "gav" och "gick" blir "gedde" och "gådde". Detta är egentligen ett positivt tecken. Barnet har identifierat den ändelse som vanligtvis används i det omgivande språket för att få verb att referera till något i dåtiden.

Barns talspråkutveckling är en komplex och mångfacetterad process. Den måste betraktas ur ett systemiskt perspektiv förankrat i realistiska teoretiska modeller av hur barnets anatomiska, fysiologiska och kognitiva förutsättningar samspelar med barnets ekologiska miljö och kommunikationsbehov. (5)

TEMA: SPRÅKUTVECKLING

Referenser

1. Kuhl P, Williams K, Lacerda F, Stevens KN, Lindblom B. *Linguistic experience alters phonetic perception in infants by 6 months of age. Science. 1992;255(5044):606-8.*
2. Lacerda F, Sundberg U, Klintfors E, Gustavsson L. *Infants learn nouns from audio-visual contingencies. 2011.*
3. Vihman MM. *Phonological Development: The Origins of Language in the Child. Cambridge, Mass.: Basil Blackwell; 1996.*
4. Vihman MM, McCune L. *When is a word a word? Journal of Child Language. 1994;21:517-42.*
5. Lacerda F. *On the emergence of early linguistic functions: A biological and interactional perspective. In: Alter K, Horne M, Lindgren M, Roll M, von Koss Torkildsen J, editors. Brain Talk: Discourse with and in the brain. Lund: Media-Tryck; 2009. p. 207-30.*

Francisco Lacerda, professor,
avd för Lingvistik,
Stockholms universitet
E-mail: francisco.lacerda@ling.su.se

Flerspråkighet – inte bara olika språk

Ett av tillvarons större underverk är språket och inte minst små barns snabba språkutveckling. Ännu större brukar omgivningens förundran vara, över barn som lär in flera språk. Detta trots att majoriteten av jordens barn faktiskt är flerspråkiga.

Ett flerspråkigt barn är inte detsamma som två eller flera enspråkiga barn i samma kropp; det handlar inte om en "dubbel enspråkighet" utan om en annan typ av språklig förmåga med två autonoma system som står i kontakt med varandra (2). Hittar man inte rätt ord, kan det andra språket komma till hjälp. Ordförrådet ser inte likadant ut på de olika språken, eftersom de ofta används i olika sammanhang. Ett flerspråkigt barn känner ofta till fler ord som förknippas med hem och familj på sitt modersmål än på andraspråket. När det gäller ord som används i förskola och skola är motsatsen det vanliga, eftersom verksamheten vanligtvis försiggår på andraspråket (5).

Kulturella skillnader i uppfattningen om språkinlärning

Olika kulturer har olika föreställningar om hur barn lär sig språk. Det kan variera från att den vuxna har det fulla ansvaret och därför måste berätta för det lilla barnet vad allt heter, till att barnet förväntas att genom att främst lyssna och iakttä omgivningen tillägna sig ett språk. Äldre barn som fungerar som barnvakter blir den vanligaste samtalspartnern. Även skriften kan presenteras på olika sätt – från tidig tillgång till bokstavstavlor och barnböcker till högläsning ur religiösa böcker vars innehåll inte får ifrågasättas. Inte heller får barnen berätta och fantisera om dessa texter, tvärtom. Barn som kommer till förskola och skola kan därför ha mycket olika föreställningar om språk och skrift och vad det ska användas till (5).

Sociala faktorer viktiga vid inlärning av flera språk

Barn som exponeras för flera språk börjar inte tala senare. Under optimala omständigheter, d v s en god tillgång till samtliga språk tillägnar sig barn sina språk i ungefär samma takt som enspråkiga barn (4); ibland kan ordförrådet ta lite längre tid eftersom en del ord finns på båda språken. Sociala faktorer är dock viktiga om barn ska kunna utveckla flera språk. En holländsk undersökning visade att flerspråkiga barn i områden med få kompetenta talare av holländska utanför förskola och skola, inte fick tillräcklig kontakt med det nya språket för att få en god andraspråksutveckling (1).